

محمد حسین پروانہ: حیاتی تے شاعری

پروفیسر ڈاکٹر عصمت اللہ زہد
 ڈین/پرنسپل یونیورسٹی اورینٹل کالج، لاہور
 محمد مغیث نوشہ
 گورنمنٹ پائلٹ سیکنڈری سکول، شرقپور

MUHAMMAD HUSAIN PURWANA LIFE AND WORK

Ismat Ullah Zahid, PhD
 Dean/Principal University Oriental College, Lahore

Muhammad Mughees Nousha
 Govt. Pilot Secondary School, Sharqpur

Abstract

Punjabi language has a rich tradition of classical as well as modern literary trends and poetic renditions. It does not only cater the day to day interactions of more than ten cror of Punjabi people, but also provides a medium to express their intellectual and academic attainments. Muhammad Husain Purwana is a contemporary literary figure who has contributed to the Punjabi literature with his thoughtful poetry. He has freely used almost all of the established genres of Punjabi poetry. Though his work is highly admired in literary circles of Punjabi languages and literature yet it has not been published so far.

Keywords: میاں نیک محمد قادری نوشاہی، محمد عالم لوہار، شرقپور، پنجابی، شاعر، ادیب،
 شعرو شاعری، میلے، تھیٹر، پنجابی لوک گیت

پنجابی زبان اچھی بھاگ وان زبان اے جینے ویلے دے مال مال ترقی دیاں کئی منزلاں
 طے کیتیاں نیں۔ شاعران تے ادیبان نے اپنی ہمت موجب ایہدے وچ حصہ پا کے ایس زبان نوں
 پروان چڑھایا۔ معاشرے وچ جدوں وی وادھا گھانا ہويا اوہ زبان دے اتار چڑھاؤ واسبب بنیا۔
 زبان دی بخت وچ مٹھاس لوکاں دے رہن سہن وانہجے ہوندى اے تے زبان دی ترقی وچ شاعر تے
 ادیب حصہ لیندے نیں۔ ویس پنجاب دے ایہناں شاعران تے ادیبان وچ اک نوکلے شاعر محمد حسین
 وی نیں جیہڑے پروانہ تخلص کردے سن۔ ایہناں دی حیاتی بارے ایہناں دے وڈے بڑ محمد جاوید مال
 گل بات ہوئی۔

محمد حسین پروانہ ہوراں نے 1925ء نوں شرقیہ پور دی دھرتی اُتے جنم لیا۔ (۱) ایہناں دے
 والد داناں شیر محمد سی جیہڑے قوم دے افساری سن۔ وڈ وڈیرے وی ایتھوں دے وسنیک سن جیہناں دے
 معاش دا ذریعہ کھیس، چادراں بنانا سی۔ ایہہ ہتھ والیاں کھڈیاں تے چادراں بنا کے گزر بسر کردے۔ ذرا
 وڈے ہوئے تے قرآن پاک دی تعلیم محلے دے ای اک اُستاد سید غلام علی شاہ ہوراں کولوں حاصل کیتی۔
 ایہناں دے استاد وڈے متقی تے پریزگار سن تے ایہناں دی پارسائی پورے علاقہ وچ مشہور سی۔

گورنمنٹ پرائمری سکول شرقیہ پور توں پرائمری دا امتحان پاس کیتا۔ ذرا جوان ہوئے تے
 ذریعہ معاش ول توجہ کیتی اپنے وڈ وڈیریاں دے کم نوں ترک کیتا تے آتش بازی دا پیشہ اختیار کیتا۔
 محمد حسین پروانہ ہوریں تن بھراں دو جے داناں محمد عاشق تے تیجے بھرا داناں محمد حنیف سی۔ محمد حسین
 پروانہ ہوریں جدوں تہہ ورہیاں دے ہوئے تے ماں پیو نے ویاہ کرن داسر بندھ کیتا۔ پروانہ ہوراں
 دا ویاہ 1953ء وچ شرقیہ پور وچ ہويا۔ رب نے اولاد دی نعمت توں نوازا۔ 6 پتر تے 6 دھیاں ہوياں۔
 آتش بازی واکم کردے او سے دوران ای گنگناندے رہندے۔ اوں ویلے دے منے
 پر منے گلوکار محمد عالم لوہار مال تعلق قائم ہويا جیہدی آواز وچ ڈلڈی مٹھاس، لوچ تے رس سی۔ پنجاب
 دے میلیاں وچ تھیڑ دے میدان داناں را عالم لوہاری، پروانہ ہوراں نے اوہناں دی شاگردی اختیار کر
 لئی جیہڑے اپنے فن دے ماہر سن۔

محمد حسین پروانہ ہوراں نوں شعر و شاعری مال بچپن توں ای لگاؤ سی۔ محمد عالم لوہار دی شاکر دی کرن توں بعد پروانہ نے ”چمنا“ وجان دا اول وی سکھیا تے ایس فن وچ عروج حاصل کیتا۔ شعر و شاعری دے دوران ای شریقیو شریف دے روحانی بزرگ حضرت میاں نیک محمد صاحب قادری نوشاہی ہوراں دے ہتھ اُتے بیعت کیتی تے مرشد دی محبت اپنے من وچ بسائی۔ دیوانگی دا عالم ودھدا رہیا تے وکھرا روپ وٹا لیا۔ وڈیاں وڈیاں لٹاں رکھ لیاں تے والاں اُتے مہدی وی لاندے سن۔

وچکار لے پتر محمد پرویز دے بقول اک واری میری ماں نے پیر خانے جا شکایت کیتی کہ حضرت! ایہناں نوں سمجھاؤ کہہی حالت بنائی ہوئی نیں۔ بالاں دے ٹگر پانی دا وی کوئی دھیان نہیں، سارا سارا دن چمنا وجان دے دھیانے لگے رہندے نیں۔ حضرت میاں نیک محمد صاحب دے صاحبزادے میاں نور محمد نصرت نوشاہی صاحب مدظلہ العالی فرمان لگے ”فکر نہ کرو ایہناں دی حالت چھیتی بدل جاوے گی“۔ (۲)

پرویز ہوریں دسدے نیں کہ اٹھ دس دن بعد ای طبیعت بدل گئی تے حج دا ارادہ کر لیا۔ 1989ء وچ حج لئی کاغذات جمع کرائے تے منظوری ہو گئی۔ حج تے جان دی تیاری کیتی۔ جدوں ایئر پورٹ اپڑے تے وڈے پتر جاوید نوں آکھن لگے، برخوردار مائی نوں سد کے لیا، مائی آیا تے اوہنوں آکھن لگے۔ میرے ایہہ وال (لٹاں) کٹ دے۔ میں اپنے پیارے محبوب ﷺ دی بارگاہ وچ جا رہیا واں تے سؤنی شکل لے کے جاواں۔ چنانچہ لٹاں کٹوا دتیاں تے داڑھی رکھ لئی۔

حج کرن توں بعد طبیعت بالکل بدل گئی۔ آتھبازی دا کم چھڈ دتا۔ ہن آپ بیچ ویلے دے نمازی بن گئے۔ درویشاں دیاں مٹھلاں وچ بہن لگ پئے۔ آپ ڈاڈے مہمان نواز سن، ہر جمعرات یا جمعہ دے دیہاڑے لنگر پکاندے، غریباں، مسکیناں، یتیمیاں تے درویشاں نوں کھواندے۔ کچھ لنگر دریا تے جا کے گراویندے۔ کنیاں لوکاں کچھیاں، پروانہ جی ایہہ کیہ کر دے او۔ آکھن لگے، ساڈے توں علاوہ وی ایس دریا وچ مخلوقات نیں اوہناں نوں وی رزق وچوں حصہ دینا چاہیدا اے۔

محمد صادق شرفپور دے وسنیک نیں جیہڑے محمد حسین پروانہ ہوراں دے بہنوئی نیں۔
 اوہناں پروانہ ہوراں بارے دسیا کہ لوکائی مال ڈاڈا اپیار کردے سن۔ اخلاق دے چنگے سن۔ کسے داول
 نہیں دکھاندے تے ماڑے لوکاں نوں گل لاندے سن۔ غریباں مال زیادتی کرن والیاں نوں چنگا
 نہیں سمجھدے سن۔ (۳)

پروانہ ہوراں دا کلام ایہناں دے پتر محمد جاوید کول موجود اے جیہڑا غیر مطبوعہ اے۔ اک
 رجسٹر اے تے کافی تعداد وچ کھلے ورتے نیں۔ رجسٹر دے کل صفحات 100 نیں۔ ایہدے وچ
 20 گیت تے 100 ماہیہ لکھے ہوئے نیں۔ دوکاپیاں جنہاں دا سائز 9x7" اے۔ اک دے
 30 صفحے نیں تے دو جی کاپی 67 صفحات اُتے مشتمل اے۔ ایہناں وچ نعت شریف، پنجابی لوک
 گیت، ماہیہ، ماں دا پیار، ماپیاں دی دعا، دعائیہ گیت، دکھڑا دھیاں داتے غزل اُردو موجود نیں۔
 ایہہ کلام 1989ء وچ کھلریاں ورقیاں نوں اکٹھا کر کے ترتیب دتا گیا۔

حج توں واپسی تے ایک نعتِ رسول ﷺ لکھی۔ جیہدے وچ پروانہ ہوراں اپنی عقیدت تے
 محبت دا اظہار کیتا۔ اُنج تاں پروانہ ہوراں اپنی شاعری دا آغاز بوہت پہلے کیتا ہویا سی۔ جیہڑا گیت
 تے ماہیہ دی شکل وچ سی پر نعتِ نبی ﷺ لکھ کے پروانہ ہوراں دسیا کہ انسان فنا ہون والا اے ایہہ
 دنیاوی زندگی اک بلبلے وانگوں اے۔ جدوں مرضی اپنا وجود ختم کر دیوے۔ لکھدے نیں:

ساڈے مولا نے کرم کمایا اے کملی والے نے درتے بلایا اے
 آساں وچ دن میں گزارے نیں راتاں گزریاں، گن گن تارے نیں
 ڈاڈا ہجر فراق ستایا اے کملی والے نے درتے بلایا اے (۴)

اپنی گنہگاری تے سیاہ کاری دا ذکر کردیاں آکھدے نیں کہ میں غلطیاں دپوتلا واں۔ کیہڑا
 منہ کسے کے بارگاہ رسالت وچ جاواں پر میری خوش قسمتی اے کہ رب العالمین نے فضل کیتا۔ سرکاری
 بارگاہ وچ حاضری دا بہانہ بنیا۔ سرور کائنات ﷺ نے میں جیسے اوگن ہارنوں ڈرتے بلایا اے۔ ایس
 اُمید تے راتاں گن گن کے گزرا رہیا واں۔ ہجرتے دُوری نے بڑا ستایا اے۔ اک تھاں لکھدے نیں:

کئی گزرے سال مہینے سی ہوئے رو رو نمین ہینے سی
 آج اکھاں دا نور سو لیا اے کملی والے نے ڈرتے بلایا اے
 کیہا سوہنا شہر مدینہ اے دتھے گنبد سبز گنکینہ اے
 ودھ جت توں جہدا سایہ اے کملی والے نے ڈرتے بلایا اے (۵)
 فرماندے نیں کنیاں ورہیاں توں کعبہ دیکھن نوں جی ترس رہیا سی۔ یاد خدا وچ رو رو کے
 اکھاں چوں نیر وگ وگ کے روشنی گھٹ گئی۔ جدوں کعبہ دی زیارت ہوئی تے اکھاں دا چانن ودھ گیا۔
 سارے ہمیرے مک گئے۔ حضور ﷺ دا پیارا شہر مدینہ دیکھدیاں ای دل نوں دھرواں ملیا تے بے
 چینی مک گئی۔ گنبد خضریٰ دی زیارت نال سینے ٹھنڈ پئے گئی پنڈا ہولا ہولا لگن لگ پیا۔ پروانہ ہو ریں
 فرماندے نیں کہ محبوب رب العالمین نے ڈانڈا اکرم فرمایا۔ میں جے چکدو بھریاں نوں گل لایا۔ اک
 تھاں ہو نعت دانڈا رانہ انج پیش کر دے نیں:

سوہنے نبیٰ دے روضے اُتے جاواں
 پُچم جالیاں نوں سینے نال لاواں
 ایجو رہندی تاہنگ دل نوں
 دیکھاں صفا مروا تے غارِ حرا
 ڈیرا لایا جتھے جا کے یارِ خدا
 سستی قسمت نوں اپنی جگاواں
 ایجو میرے تاہنگ دل نوں

آخرتے لکھدے نیں:

تری وی پروانیاں پوری ہووے گی دُعا
 دیکھیں روضہ پاک نالے توں خانہ خدا (۶)

پروانے ہوراں دے خیالاں دی پرواز ڈاڈھی بلند اے۔ ایہناں دا اک اک لفظ عقیدت
 وچ ڈبا نظر آؤندا اے۔ کہندے نیں جدوں حضور ﷺ دی بارگاہ وچ اپڑاں گاتے سنہری جالیاں نوں
 چم چم سینے لاواں گا۔ کیجے نوں ٹھنڈا کراں گا۔ ایہوای تاہنگ میرے دل دی چر وکھی اے۔ غارِ حرا وچ
 حضور ﷺ جدوں رات دے ہنیرے وچ تشریف لے جاندا تے ساری ساری رات ذاتِ واحد
 نوں پکار دے۔ پروانہ ہوریں لکھدے نیں کہ میں اپنیاں گنہگار اکھاں مال اُس مقام نوں دیکھیا ایہہ
 وی آس رکھدے سن کہ جدوں کعبہ نوں دیکھاں تے رب تعالیٰ میریاں ساریاں خطاواں معاف
 فرماؤن گے۔

محمد حسین پروانہ ہوراں نے شاعری وچ مایہ، ٹپے، گیت، غزلاں، دوہڑے، ماں دا پیار،
 دعاواں ورگیاں نظماں شامل نیں۔ ایہناں دا اک مکھڑا دیکھو:

بھیناں مال ویرا کدی رس کے نیں جانی دا

اوبناں دگھیراں نوں کدی نیں روائی دا (۷)

معاشرے دی ریت نوں دیکھدیاں معاشرے وچ رہن سہن والیاں نوں اصلاح دا پہلو
 دیکھاندیاں ہویاں آکھدے نیں کہ مایاں تے بھین بھراواں مال زندگی دیاں بہاراں ہوندیاں
 نیں۔ ماچاتی مال رشتیاں وچ تریاں آجانداں نیں تے سکون بھنا اوکھا ہو جاندا اے۔ بھیناں نوں
 بھراواں اُتے مان ہوندا اے۔ بھیناں آپ ڈکھ جھل لیندیاں نیں پر بھراواں دے وگدے ہنجو دیکھ نیں
 سکدیاں۔ پروانہ ہوراں دے خیال موجب ایہہ جذبہ معاشرے وچ نہ ہووے تے معاشرے دے
 لوکاں ترقی دی راہ ول جڑ نہیں سکدے۔ معاشرے وچ ہمیش ای وگاڑ پیا رہندا اے۔

ایس توں کھ محمد حسین پروانہ معاشرے نوں دسدے نیں کہ اُستاد تے شاگرد دے رشتے دی
 رکھی گو کوہڑ ہوندا اے۔ ایہہ رشتے ڈاڈھے صاف ستھرے ہوندے نیں۔ ایہناں وچ حسد، بغض،
 کینہ، عداوت دی بوتک نظر نہیں آؤندی۔ اُستاد شاگرد نوں حقیقی زندگی ول ٹرن دا سبق دیندا اے
 مستقبل دیاں اوکڑاں بارے وی روشنی پا کے اوبناں داخل وی دسد اے۔ پروانہ ہوریں اُستاد دی

جدائی واسیہا ”کارڈ“ راہیں دیندے نیں کہ مینوں تے استادنوں ملن دی تاہنگ سی پر استاد ہوراں اپنے ویاہ واسد مینوں نہیں گھلیا جے کرسد ماروے تے ایس طرح ای ملاقات ہو جاندی تے دل دی سدھر پوری ہو جاندی۔

شادی والا کارڈ وی اُستاد نہیں گھلیا
 اوہناں دی جدائی وچ میں مر چلیا
 اُستاد دی یاد وچ دل رہندا دلگیر اوئے
 چھڈ گیا استاد مینوں کر کے فقیر اوئے (۸)

ماں دنیا تے ای جنت ہندی اے۔ آپ بھکھی رہ کے اولادنوں ر جاندی اے آپ گھلی تھیں تے رات گزار دی اے اولادنوں سک مہیا کردی اے۔ رلوٹریاں ٹھڈا لگ جاوے تے ماں بسم اللہ آکھ کے پھڑ دی اے کدھرے میرے دھی یاں پڑنوں سٹ نہ لگ جائے۔ قرآن وحدیث وچ وی ماں دی محبت تے تابعداری وادرس ملدا اے۔ حدیث پاک وچ آؤندا اے کہ ”جنت ماں دے قدم تھلے وئے“۔ مراد ایہہ وئے کہ ایہناں دی تابعداری کرن مال رب راضی ہوندا اے تے اولادنی ماں دعاواں کردی اے۔ دُکھی نہیں ویکھ سکدی۔ اوہ رب دے حضور ہمیش ای اولاد دی سلامتی تے فراخی رزق لئی دعا منگدی رہندی اے۔ پروانہ ہوراں نے ”ماں“ دے مقدس رشتے نوں سامنے رکھدیاں ہو یاں ایہہ پیغام دتا اے۔

ماں جیہا ساک کتے بھیاں نہیں بھدا
 سچی مچی یا روماں روپ ہوندا رب دا
 اوہدے قدم ماں چوں اٹھ کے نہ جاویں
 رب نہیں تے رُس جائے گا (۹)

کہندے نیں ماں ورگاساک دنیا تے نہیں بھدا، اپنی ماں اپنی ای ہندی اے۔ ایہداسا یہ رُکھ وانگوں ہوندا اے۔ ہر کوئی رُکھ تھلے آرام کرن دا خواہشمند ہوندا اے۔ رُکھ چھاں وندا اے تے

آپ ڈھپ دی گرمی نوں برداشت کر دے۔ ایویں ای ماں اولاد دی ہر اکھت نوں برداشت کر کے
 لہنوں پروان چڑھان دی اے۔ خدمتِ واقعہ اوکری اے۔ پروانہ ہوریں معاشرتی بے راہ روی دی
 نشاندہی کردیاں آکھدے نیں کہ زمانہ بھیرے چال چل رہیا اے۔ لوکاں دے دلاں وچوں ماں پیو دی
 محبت گھٹ رہی اے۔ اولاد ادبوں خالی ہوندی پئی اے۔ ماں پیو اچھا ختم ہوندا جا رہیا اے۔ پروانہ
 ہوریں دا پیغام ابدی اے کہ: چہنے ماں پیو ادب نہ کیتا گل نہ مٹی تے اوہ رب دی ناراضگی مل لوے گا۔
 اگے جا کے لکھدے نیں:

ماواں نوں ستاؤن والے اوہ سکھ نہیں پاندے
 دنیا تے دین وچوں رڈے اوہ تے جاندے
 ایس گل دا پروانیا چیتا نہ بھلاویں
 رب نہیں تے رس جانی گا (۱۰)

پروانہ ہوریں نصیحت دے طور تے گل کر دے نیں ماواں نوں پریشان کرن والے، ستاؤن
 والے ڈکھ دین والے دنیا تے کدے وی سکھ نہیں پاؤندے۔ دنیاوی اوہناں نوں گستاخی تے بے ادبی
 پاروں وی چنگا نہیں سمجھدی۔ روئی تے تانیے دی چنگی تے ہر موقع ورتوں اک شاعر دی چنگی خوبی سمجھی
 جاندی اے۔ پروانہ ہوریں دے اکھراں دا اپنا ای مزاج اے۔ اوہناں دوہڑہ آکھ کے اپنے خیالاں
 نوں انچ پیش کیتا اے:

چار چوہیرے گھپ ہیرے وگدیاں تیز ہوواں
 گھگھ گھگھ لمیاں زہری سولاں کھلریاں نیں وچ راہواں
 کسے نہ کنڈھے سدھراں لگیاں، کتے نہ چانن ملیا
 دوروں دوروں ٹھوکرے کھا کے آئیاں پرت نگا ہواں (۱۱)

کہندے نیں زندگی گزارن لئی کئی اوکڑاں دا سامنا کرنا پیندا اے حیاتی دیاں ہیریاں
 وچوں لنگھ کے چانن کرنا پیندا اے۔ ہر دیہاڑا انسان لئی تھاں تھاں تے مشکلاں لے کے کھلوتا نظر آندا

اے۔ پروانہ ہو راں بھرویں حیاتی گزاری اے اوہ موت دی حقیقت نوں مکھ رکھدیاں ہویاں اوں
حیاتی اُتے غور کرن واسیہا دیندے نیں جیہڑی انسان غفلت وچ گزرا جاندا اے:

چلیا ایں خالی ہتھ جگ نوں دکھا کے
یاریاں تے سانجھاں والی لیک نوں مٹھا کے
گھڑی واسی میلہ، توں تے دل اتھے لا لیا
ہاسیاں تے خوشیاں چہ ویلا توں کوا لیا
بیٹھا رہیوں کوڑیاں توں ٹھلاں سجا کے
چلیا ایں خالی ہتھ جگ نوں دکھا کے (۱۴)

دنیا اک مٹیجی طرح اے جیہڑی آؤند اے اوہ اپنا کردار ادا کر کے ایس جہانوں ٹر جاندا
اے۔ جے کر انسان سمجھ لوے کہ دنیا اک فنا دا مقام ہے۔ بندہ جھٹ پٹ دا پروہنا اے۔ اخلاقی طور
تے کمزور تے کردار دے لحاظ نال نا پختہ اے کہ آؤن والے لمحے دی پرکھ نہیں کر سکدا۔ بندہ دنیا تے
سیر سپانا کر کے ایس جہان توں خالی ہتھ لے کے اگلے جہان ول ٹر جاندا اے۔ دنیا تے رہن لئی بندہ
بھین بھراواں، انگاں ساکاں تے اولاد دی خاطر طرح طرح دے جھوٹ بچ مار کے زندگی دا ویلا ٹپاندا
اے پھر جدوں موت دی وادی ول سفر کردا اے تے سارے انگ ساک تے اولاد دی اوہدی دشمن نظر
آؤندی اے۔ حویلیاں تے جائیداد موہ لین دی خاطر بندے نال پیار کینا جاندا اے۔ محمد حسین پروانہ
ہویریں دسنا ایہہ چاہندے نیں کہ اخلاق تے کردار دے لحاظ نال اپنے آپ نوں اُچا کرنا چاہیدا اے۔ جتنا
ورتا راجنگا ہووے گا اتنا ای بندے دا مقام اُچا ہووے گا۔ دنیا نوں چھڈن ویلے لوکی بندے دے اخلاق
تے کردار نوں یاد کر کے روون گے۔ آخر تے ایہہ گل وی کردے نیں:

چھڈ دے پروانیا بندہ گھڑی دا پروہنا اے
اُج جیہڑا آیا اوہنے کل ٹر جانا ایں
مڑیا نہیں اُج تک کوئی ایہوں جا کے

چلیا ایں خالی ہتھ جگ نوں دکھا کے
یاریاں تے سانجھاں والی لیک نوں منا کے (۱۳)

آخرت ول جا کے اوتھے اپنے کیتے دے پھل پاؤن والا اوتھوں دے نظاریاں کولوں لطف
اندوز ہون والا کدی وی کچھے مُڑ کے نہیں آؤندا۔

شاعری دے میدان وچ نپے/ماہیے دا وی اک وکھرا انداز نظر آؤندا اے۔ پنڈاں وچ
لوک کماں کاراں توں ویلیاں ہو کے اک چوپال وچ اکٹھے ہو کے اپنے لئی تفریح داسمان پیدا کر دے
نیں۔ لہڑ جوان اپنی جوانی دی تازگی ماہیے راہیں تلاش کر دے نہیں۔ پروانہ ہوراں وی اپنی شاعری
وچ مٹھاس بھرن لئی نپے دے کجھ بول تخلیق کیتے نہیں:

کوئی گھرے اُتے پھل پاواں

اک واری آجاویں تیرے آن دامل پاواں (۱۴)

پروانہ ہوریں کچھ ہور ماہیے دی وگی انج پیش کر دے نہیں:

ساہ سکھ دانہ آیا اے

تیریاں جدائیاں سوئیے سانوں مارمکایا اے

لہو دل والا پیتا ای

کے کے میر اول سوہنیا وے مینوں روگی کیتا ای

اگ لگ گئی نصیباں نوں

لوکاں دیاں گلاں مُن کے چھڈ گئی ایں غریباں نوں (۱۵)

محمد حسین پروانہ ہوراں جذباتی طور تے پنجابی شاعری وچ رنگ بھرن دی کوشش کیتی اے۔
جوانی کھلری زلفاں وانگوں ہندی اے۔ زلفاں راہیں انسان دے جذبات دی عکاسی ہندی اے۔
جیویں جیویں لہڑ جوان جوڑے اک دو جے دے خیالاں نوں پرہدے نہیں تے پنڈے اندر ہون
والیاں تبدیلیاں وی ظاہر ہون لگ پندیاں نہیں۔ زمانے وچ پیدا ہون والیاں بُرائیاں یا اچھائیاں دی
نشاندہی وی نوجوان نسل دے ہتھوں ہندی نظر آندی اے۔

مجموعی طور تے پروانہ ہوراں دی شاعری بھاویں رومانوی جذبیاں دی عکاسی کردی اے پر زندگی دیاں حقیقتاں تے تخیب و فرائز توں حاصل ہون والے تجزییاں دی وی ائین اے ایسے لئی اوہناں دیاں غزلاں، گیتاں تے نظماں دے مضامین اپنے مقصد دے حوالے مال معاشرے لئی مشعل راہ نیں۔ ایہناں داکلام اپنے اندر اک سچا تے سچا پیغام رکھدا اے اوہ ایہہ کہ بندے نوں ہیرے وچ نہیں رہنا چاہیدا۔ علم راہیں اپنی سوچ تے کردار و عمل وچ تبدیلی پیدا کرنی چاہیدی اے تاں ای معاشرہ ترقی دی منزل ول ٹرسکدا اے۔

جدوں پروانہ ہوریں عمر دے بہتر ویں سال نوں اپڑے تے کمزوری دے باعث چل پھر نہیں سکدے سن۔ بخارا ون لگ پیا چند دن لئی ہسپتال داخل رہے آخر 12 اگست 2005ء نوں کلمہ پڑھدیاں ہویاں ایس دافنائی توں کوچ کر گئے۔ اِنَّا لِلّٰہِ وَاِنَّا اِلَیْہِ رَاجِعُوْنَ۔ (۱۶)



حوالہ جات

- (۱) محمد حسین پروانہ دے پتر محمد جاوید مال مورخہ 10-10-2013 لوں گل بات۔
- (۲) محمد حسین پروانہ دے پتر محمد پرویز مال 20-11-2013 لوں گل بات۔
- (۳) محمد صادق بہنوی محمد حسین پروانہ مال 01-01-2014 لوں گل بات۔
- (۴) غیر مطبوعہ کلام مملوکہ محمد جاوید سکندہ دربار روڈ، شرقیہ شریف، رجسٹرڈ اسٹوف نمبر 17
- (۵) ایضاً، رجسٹرڈ اسٹوف نمبر 18 (۶) ایضاً، کاپی اسٹوف نمبر 5 (۷) ایضاً، کاپی اسٹوف نمبر 15
- (۸) ایضاً، کاپی اسٹوف نمبر 21 (۹) ایضاً، کاپی اسٹوف نمبر 11 (۱۰) ایضاً، کاپی اسٹوف نمبر 11
- (۱۱) ایضاً، کاپی اسٹوف نمبر 29 (۱۲) ایضاً، کاپی اسٹوف نمبر 31 (۱۳) ایضاً، کاپی اسٹوف نمبر 32
- (۱۴) ایضاً، کاپی اسٹوف نمبر 37 (۱۵) ایضاً، رجسٹرڈ اسٹوف نمبر 20
- (۱۶) محمد حسین پروانہ دے پتر محمد جاوید مال مورخہ 10-10-2013 لوں گل بات۔

